

BIJeenKOMST OP DONDERDAG 31 JANUARI 1957 TE BREDA

Voordracht gehouden voor de Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap

door

de Majoor van de Generaal Staf J. H. JANSEN

over

„VON CLAUSEWITZ EN ONZE TIJD”

Voorzitter: Z.E. Luitenant-Generaal b.d. M. R. H. CALMEYER

De Voorzitter:

Mijne Heren, het is mij een genoegen deze bijeenkomst te openen in de aula van de Alma Mater van de militaire wetenschap. Voor ik het woord geef aan de spreker van deze avond zou ik U willen vragen op te staan en met mij een driewerf hoera uit te brengen op H. K. Hoogheid de troonopvolgster Prinses Beatrix, dat zij leve. Hoera! Hoera! Hoera! Dank U zeer.

Mijne Heren, ik open dan deze bijeenkomst en heet U allen van harte welkom. In het bijzonder zou ik welkom heten de Gouverneur der K.M.A., ware hij niet een der onzen en uiteraard verheug ik mij ook over de aanwezigheid hier van zovele jongeren, ik mag wel zeggen van zovele aanstaaende leden van onze Vereniging, voor zover de heren niet al lid zijn. Er zijn verder vanavond gelukkig geen huishoudelijke zaken te behandelen, zodat ik dus onmiddellijk het woord kan geven aan de spreker van hedenavond: Majoor Jansen.

Majoor Jansen:

Het zij mij vergund deze avond voor U het onderwerp te behandelen, getiteld:

„VON CLAUSEWITZ EN ONZE TIJD”

Ik stel mij voor deze voordracht als volgt in te delen:

- a. Een korte beschouwing over von Clausewitz en zijn werken.
- b. Een nadere confrontatie van de leer van von Clausewitz met enkele problemen welke voor onze tijd van belang zijn, te weten:
  - (1) von Clausewitz en de totale oorlog
  - (2) von Clausewitz en de koude oorlog
  - (3) is de verdediging nog wel de sterkste vorm van het gevecht met het negatieve doel.
- c. Nabeschouwing en conclusie.

Wie was von Clausewitz?

Von Clausewitz werd in 1780 als zoon van een Pruisisch officier geboren en groeide op in een tijd, waarin het leek alsof de volkeren van Europa in een voortdurende staat van oorlog leefden.

De Franse revolutie had op vele gebieden de bestaande ideeën en normen geschokt en haar legers rukten zegevierend op, onder leiding van het genie Napoleon. Niet alleen het revolutionaire élan van de troepen, doch vooral het beleid van de grote veldheer, deed ook op militair gebied een grote verandering ontstaan. Uit de tijd was de oorlogvoering van het ancien régime, waarbij veel nadruk werd gelegd op het uitvoeren van systemen, wiskundig opgezette operaties en ingewikkelde manoeuvres, welke laatste het eigenlijke gevecht bijna overbodig maakten en vaak gericht waren op het bezetten van terreingedeelten, waarvan het bezit de overwinning praktisch automatisch met zich meebracht. De systematiek en de topografie beheersten daarbij tot dat ogenblik de krijgskunst.

Zoals ook op ander gebied het geval is, zo voltrok zich ook op militair gebied het verschijnsel, dat na het ondeugdelijk blijken van oude normen, een bezinning plaats vindt op de werkelijke waarden der dingen, ten einde tot een nieuwe levensvatbare vorm te geraken. De man die zich ging bezinnen op het *wezen* van de oorlogvoering was von Clausewitz.

Hoe diep moet deze sensitieve en vurige patriot, de grote bewonderaar van Frederik de Grote, getroffen zijn geweest door het debacle, dat Pruisen en het Pruisische leger door de hand van Napoleon moesten lijden.

Het gewenste herstel van de macht van Pruisen en van de opbloei van het leger moeten, naast de eerezucht, welke deze stille en gesloten natuur vulde, een machtige stimulans zijn geweest voor het ondernemen van het grote werk, dat hij heeft voortgebracht.

Von Clausewitz was voor dit werk uitermate geschikt. Onder zijn voorouders telde hij magisters, professoren en dominees, waaruit zijn wetenschappelijk beschouwend vermogen stamt, gepaard aan een grote zucht naar waarheid. Een groot voorrecht genoot hij door de leiding, belangstelling en inspiratie van zijn vaderlijke vriend, *Scharnhorst*, één van de briljante militaire denkers uit die tijd. Vooral gedurende de tijd dat von Clausewitz directeur was van de krijgsschool te Berlijn — van 1816 tot 1830 — kon hij zich aan zijn studie's wijden, hierbij trouw ter zijde gestaan door zijn vrouw, Marie von Clausewitz, geboren Gräfin Brühl.

In 1830 toen von Clausewitz op zijn verzoek naar meer actief werk werd overgeplaatst, werkte hij nog steeds aan het beroemde werk „*V o m K r i e g e*”. In hetzelfde jaar bezweek hij een week na zijn beminde chef en vriend von Gneisenau, aan de cholera.

Voor het beroemde „*V o m K r i e g e*” heeft een wetenschappelijk karakter. Door een streng wetenschappelijke analyse van vele door hem bestudeerde oorlogen — waaronder de Napoleonische — vocht von Clausewitz om te komen tot het formuleren van de *wezenlijke* kenmerken der oorlogvoering. Hierdoor is hij niet aan het eigentijdse gebonden en geldt veel van de door hem geformuleerde leer voor alle tijden.

Zijn filosofisch-wetenschappelijke methode heeft velen ervan weerhouden, en schrikt ook thans velen af, zijn werken te bestuderen.

Een Franse militaire auteur heeft eens geklaagd: „*von Clausewitz il est le plus Allemand des Allemands . . . A tout instant chez lui on a la sensation d'être dans le bronillard métaphysique*”.

Of von Clausewitz beïnvloed is geworden door Hegel („*Hegels Einfluss auf Clausewitz*” — door Oberstleutnant a.d. Paul Creuzinger), wordt gezien de inleiding van de laatste Duitse uitgave van „*Vom Kriege*” betwijfeld. Wel staat vast dat von Clausewitz kennis heeft genomen van de leer van Kant.

Von Clausewitz is een moeilijk theoreticus, maar een theoreticus wiens theorie altijd en gewetensvol aan de praktijk werd getoetst. Een theoreticus die zoals het in het overzicht van Earle „*Makers of Modern Strategy*” staat geformuleerd — „*gives, as it were, to audacity rather than to caution the benefit of the doubt*”.

Een theoreticus — die vooral de menselijke factor in de oorlogvoering heeft geanalyseerd en de nadruk legt op de waarde van het moreel.

Een theoreticus, die zich moeilijk geeft en tijd en bezinning vraagt, doch dan ook onnoemlijk veel heeft te bieden.

Voor details en data van von Clausewitz' leven en carrière moge worden verwezen naar bijlage 1.

De werken van von Clausewitz.

Het is niet mogelijk in dit korte bestek zelfs maar één van de werken van von Clausewitz ook maar ten dele te behandelen. Toch vermeen ik in het kader van deze voordracht iets over het oeuvre van de geleerde generaal te moeten zeggen.

Voor een opsomming van de werken van en over hem moge ik verwijzen naar bijlage 2, terwijl ik mij verder zal beperken tot enige opmerkingen over het voornaamste werk „*Vom Kriege*”. *Dit werk is veel geciteerd, doch weinig gelezen.* Zelfs een autoriteit als Generaal Eisenhower heeft enige jaren na W.O. II, aan de Franse Generaal Billotte verklaard, nimmer iets van von Clausewitz te hebben gelezen. Andere vaklieden, Moltke I, von Schlieffen, Foch, Beck, om enkele van de bekendste te noemen, hebben gezien hun commentaren en studies de waarde van von Clausewitz wel terdege beseft. Het is vermeldenswaard, dat Nederland in dit opzicht heeft getoond een goede militair-wetenschappelijke belangstelling te bezitten. De eerste vertaling van „*Vom Kriege*” in een andere taal was in het Nederlands in 1846 (Breda — door E. H. Brouwer). Generaal Snijders getuigde, het genoemde werk van von Clausewitz altijd in hoge ere te hebben gehouden en schreef — mede op grond van dit werk — een boek getiteld: „*Staatskunst en Strategie*”.

Wat was de bedoeling van „*Vom Kriege*”?

Von Clausewitz heeft het wezen van de oorlogvoering willen doorvorsen en hoopte: „*in diesem Buche manchen Faltenkniff in den Köpfen der Strategen und Staatsmänner auszubügeln*”. De schrijver is zelf van mening, dat slechts het eerste hoofdstuk van het eerste boek voltooid is. Hij had het voornemen het geheel nog eens te herzien, welk voornemen door zijn overlijden nimmer tot uitvoering is kunnen komen. Het kenmerk van de analyse van von Clausewitz is het samengaan van filosofische vorsing met een grote zin

voor realiteit. „Anders aber gestaltet sich alles, wenn wir aus der Abstraktion in die Wirklichkeit übergeben“ (v. Kr. 1-1-6 blz. 94).

„Vom Kriege“ omvat 8 boeken, respectievelijk handelend over: „Het wezen van de oorlog“; „De leer der oorlogvoering“; „Strategie“; „Het gevecht“; „De strijdkrachten“; „De verdediging“; „De aanval“ en „Het oorlogsplan“.

In de uitnemende inleiding bij de laatste Duitse uitgave worden de volgende onderwerpen als het meest waardevol aangemerkt: „Wesen und begriff des Krieges schlechthin“; „das Verhältnis von Krieg und Politik“; „Angriff und Verteidigung“; „Strategie und Taktik“; „die Bedeutung der moralischen Gröszen“; „die Rolle der Unwägbarkeiten“ (Imponderabilien, „Friktionen“); „Probleme des Vernichtungsprinzips in Vorstellung und Wirklichkeit, sowie die Lehre von dem sinnvollen Verhältnis von Zweck und Mittel“.

De invloed welke van von Clausewitz is uitgegaan is zeer groot — zij is doorgedrongen in de reglementen van de meeste legers. Het belang van von Clausewitz wordt geïllustreerd door de landen waarin men tot vertaling van „Vom Kriege“ overging, de aangegeven jaartallen der vertalingen duiden tevens ongeveer aan wanneer in een bepaald land de leer van von Clausewitz ingang begon te vinden:

Frankrijk	—	1849
Engeland	—	1873
Rusland	—	1905
Japan	—	1904
Amerika	—	1943

Voormannen van het communisme zoals Marx, Engels, Lenin en Stalin hebben zeer veel aandacht besteed aan de leer van von Clausewitz.

„In hoeverre geldt de leer van von Clausewitz nog?“, is een steeds wederkerende vraag. Von Clausewitz heeft niet de ontwikkeling der moderne techniek kunnen voorzien, zodat bv. een deel van zijn tactische beschouwing niet meer opgaat. De Duitse generaal von Cochenhausen heeft hier een onderzoek naar ingesteld en de resultaten hiervan tot uiting doen komen. Dit werkje is in de US vertaald — *Principle of War* (1943). Vooral het gebruik van de artillerie en de cavalerie verdient herziening. Ook de moderne politieke ontwikkeling heeft von Clausewitz niet kunnen voorzien. De grondslagen van zijn werk blijven echter nog steeds waardevol. In W.O. II is wel gebleken dat een veronachtzamen van de leer van von Clausewitz tot weinig goede resultaten leidt:

Hitler veronachtzaamde de relatie tussen „Politik, Zweck und Mittel“. Het politieke doel, o.a. in Rusland, ging zijn middelen verre te boven — een catastrofe is dan ook niet uitgebleven.

Anderzijds beschikten de w. geallieerden weliswaar over veel middelen, doch zij beperkten zich te zeer tot het strikt militaire „Ziel“ in de zin van de vernietiging der vijandelijke strijdkrachten en bezetting van diens grondgebied. Het politieke „Zweck“ was te beperkt. De huidige militair-politieke moeilijkheden zijn aan deze voorgeschiedenis niet vreemd.

En hoe stond von Clausewitz tegenover de logistiek — een belangrijk onderwerp — zij het op het ogenblik misschien iets te veel benadrukt door een Amerikaans modeaccent?

Earle beantwoordt deze vraag in zijn boek „Makers of Modern Strategy”. In boek 5 — Hoofdstuk 14 (der Unterhalt) behandelt von Clausewitz logistische problemen. Hij achtte echter die gedeelten der Krijgskunst, welke te meten en te berekenen waren, niet van het eerste belang, en heeft de behandeling hiervan in „Vom Kriege” niet primair gesteld.

Nimmer mag uit het oog worden verloren, dat „Vom Kriege” een onvoltooid werk is — men mag er niet alles van verwachten. Ook hoede men zich een conclusie te trekken uit één bepaalde paragraaf — het werk vormt één geheel en kennis van het geheel is nodig, om de waarde en de onderlinge verhouding der delen op de juiste wijze te kunnen waarderen.

Om de toepasselijkheid van de leer van von Clausewitz recht te doen wedervaren, moet men zich eerst afvragen hoe von Clausewitz het in de toenmalige verhoudingen heeft bedoeld, om daarna pas te onderzoeken of de door von Clausewitz geformuleerde algemene beginselen in een tegenwoordige vorm kunnen worden herleid.

Von Clausewitz, hoewel bewust van de leemten en onvolkomenheden van zijn werk, waarschuwt zelf de criticus: „*Wollte er sich die Mühe geben wie ich, jahrelang über den Gegenstand nachzudenken und ihn immer mit der Kriegsgeschichte zu vergleichen, so würde er freilich mit der Kritik behutsamer sein*”.

Von Clausewitz en de Totale Oorlog.

Allereerst kan de vraag worden gesteld: „Wat is de totale oorlog?”

Voorals sinds in 1935 het boek „Der Totale Krieg” van Generaal Ludendorff is verschenen, kwam dit begrip — dat in discussies veel is gebruikt, doch waarvan de betekenis veelal onvoldoende wordt omschreven — meer en meer in het spraakgebruik. Wat verstond Ludendorff nu onder totale oorlog? Ludendorff heeft hiermede tot uitdrukking willen brengen dat de moderne oorlog in wezen anders is dan het vroegere begrip oorlog.

Het bijzondere karakter van de totale oorlog is in W.O. I voor het eerst aan de dag getreden. Toekomstige oorlogen zouden volgens Ludendorff niet meer door de strijdkrachten der bij de oorlog betrokken staten worden gevoerd, doch door de in de strijd betrokken volkeren.

In de moderne oorlog zou daarenboven door het uitoefenen van een onbeperkt geweld, naar wederzijdse vernietiging worden gestreefd. De opvatting van von Clausewitz, dat er — afhankelijk van de sterkte van de motieven welke een rol spelen en afhankelijk van de aard en omvang van de spanningen welke zijn vooraf gegaan — er verschillende soorten oorlogen bestaan, werd door Ludendorff als verouderd beschouwd.

Als gevolg van deze extreme opvatting over de oorlog, ontquam Ludendorff er dan ook niet aan ook de rol van de politiek anders te zien.

Al in vrede-tijd diende de politiek zich volgens hem in te stellen op de totale oorlog en de grondslag te verzekeren voor deze „Existenzkampf”. Ook de politiek moest totaal worden, terwijl zij overigens in de oorlogvoering niet meer de voorrang genoot, doch zelfs deze moest dienen. De politieke

autoriteit moest zich schikken naar de Chef, die de totale oorlog voerde. Zo staan in een tijdperk waarin een totale oorlog een reële mogelijkheid is geworden, de inzichten van von Clausewitz en Ludendorff tegenover elkaar. Zou de laatste gelijk hebben, — en vele militaire schrijvers hebben in feite zijn theorie overgenomen — dan zal iedere komende oorlog een totaal karakter dragen, waarbij aan de vernietiging geen grenzen worden gesteld. Een voor de toekomst belangrijke kwestie! Welk standpunt is juist, dat van Ludendorff of dat van von Clausewitz?

De beantwoording van deze vraag beperkt zich geenszins tot strikt militair terrein. Dit maakt het voor de militair misschien nog moeilijker, dan voor niet militairen, daar hij min of meer erfelijk belast is met traditionele militaire opvattingen, welke hem soms in een conflictsituatie kunnen brengen.

Wie echter het probleem van de oorlog wil analyseren moet hierbij ook trachten de fundamentele achtergronden te doorvorsen, zowel de historische, als ook de culturele en de morele achtergronden. Zo moet men, aldus stelt General Ludwig Beck het in zijn boek „Studiën”, een antwoord vinden op de vragen:

„Inhoud en taak van de politiek; de rol van de politiek in het staatkundig leven; de handhaving van de politiek door de leiding van de staat; de verhouding tussen de politiek, de moraal en het recht; kortom de samenleving der volkeren in een door God geleide zedelijke wereld.”

Het ligt niet binnen het kader van deze voordracht en ook niet in mijn vermogen diep op al deze problemen in te gaan.

Ter oriëntering ware een ogenblik bij de voornaamste militaire facetten stil te staan en hierbij als leidsman de Generaal Beck te volgen.

Als eerste vraagpunt kan bij een nadere beschouwing van Ludendorffs totaal oorlogsbeeld worden gesteld: — *Is de totale oorlog werkelijk een nieuwe vorm van oorlogvoeren?*

Generaal Beck toont met het citeren van enkele gezaghebbende bronnen aan, dat elementen van het begrip totale oorlog reeds vóór Ludendorff waren onderkend. Zo haalt hij een uitspraak van de bekende Moltke I aan, waarin deze in de inleiding van zijn in 1887/1888 geschreven boek over de geschiedenis van de Frans—Duitse oorlog van 1870 schrijft:

*„Het behoort tot het verleden, dat voor dynastieke belangen kleine be-
roepslegers tegen elkaar te veldde gaan om een stad of landstreek te veroveren,
waarna de troepen op hun winterkwartieren terugvallen, dan wel een vrede
wordt gesloten.*

*De tegenwoordige oorlogen roepen gehele volkeren te wapen. Er is bijna
geen familie welke niet bij de oorlog wordt betrokken. Het gehele financiële
potentieel van de staat komt in het geding...”*

Ook uit de werken van Blume put Generaal Beck argumenten en met name uit diens in 1908 verschenen studie. „*In wieweit haben sich die Bedingungen des Erfolges im Kriege seit 1871 geändert?*” In deze studie wordt van het karakter van de oorlog gezegd: „*Mit der Stärke der Machtmittel, die im Kriegsfall aufeinanderstossen, ist unvermeidlich eine Steigerung des gewalt-
samen Charakters und der Folgewirkungen des Krieges verbunden. Daran ver-*

mag auch der Kulturfortschritt nichts zu ändern. Ist er doch vielmehr eine wesentliche Ursache der gesteigerten kriegerischen Machtentfaltung der Staaten, indem die höhere Kultur nach stärkeren Schutz verlangt, wie diese anderseits auch die vervollkommenen Vernichtungswerkzeuge liefert."

Tot slot verwijst Generaal Beck naar hetgeen von Clausewitz in zijn hoofdstuk over de „tegenwoordige oorlog (d.w.z. zoals von Clausewitz die toen kon zien)" (v. Kr. 1-3-17) zegt. Uit dit hoofdstuk blijkt duidelijk dat von Clausewitz een totale oorlogsvorm heeft onderkend. Ook de toename van geweld is door von Clausewitz bezien; ik moge hier later op terugkomen.

De bewering van Ludendorff dat de totale oorlog een nieuwe vorm der oorlogvoering is, is dan ook zeker niet houdbaar, evenmin als zijn verwijt aan von Clausewitz, dat deze een dergelijke vorm niet zou hebben onderkend.

Wel staan von Clausewitz en Ludendorff en met deze laatste alle profeten van de totale oorlog, scherp tegenover elkaar bij de beantwoording van de vraag:

— *Is de totale oorlog de enige en onafwendbare vorm van de moderne oorlog?*

Eenzijds immers stelt Ludendorff o.m. dat de moderne oorlog gekenmerkt zou zijn door het met uitoefening van onbepert geweld streven naar wederzijdse vernietiging. Von Clausewitz anderzijds onderscheidt meerdere vormen van oorlogen, waarbij de mate van de uitoefening van geweld van verschillende factoren afhankelijk wordt gesteld. Hoe is de tegenstelling tussen von Clausewitz en Ludendorff ten aanzien van deze zo belangrijke vraag op te lossen? Volgen wij eerst de opvatting van Ludendorff en bezien de consequenties van diens opvatting over de totale oorlog.

Als gevolg van zijn formulering van de totale oorlog vordert Ludendorff een verandering van de politiek, deze moet zich namelijk niet alleen aanpassen aan de totale oorlog, doch zich zelfs daarop instellen, waardoor dus reeds in vreedstijd het doel en de inhoud van de politiek worden bepaald. Een dergelijke politiek is, zo stelt Beck, geen totale politiek te noemen, zij is een politiek met een in hoge mate eenzijdig karakter. Een dergelijke politiek zou in de samenleving der mensen en van de staten, leiden tot toestanden welke strijdig zijn met de natuur van mens en samenleving. Of zoals Generaal Beck het uitdrukt: „*Denn es liegt nun einmal in der logischen Entwicklung der Dinge, das, wo Zweck und Ziel des Lebens nur noch in der Vorbereitung des Krieges gesehen werden, die Weisheit des Satzes: „si vis pacem, para bellum", in ihr Gegenteil verkehrt und zur Farce werden muß.*" (Studiën blz. 245).

Ook in een ander opzicht blijken de consequenties van Ludendorffs theorie onhoudbaar. Indien men voortborduurt op de onbeperte toepassing van het geweld en op de vernietiging van de tegenstander als elementen van de onvermijdelijke totale oorlog, dan zou dit — rechtlijnig doorgetrokken — thans moeten voeren tot de opvatting dat in de toekomstige oorlog uit de aard der zaak behalve atoomwapens, ook de waterstof en eventueel nog krachtiger kernwapens niet alleen ingezet, doch onbepert gebruikt zullen worden. Zo hier ook maar enige twijfel aan bestaat, spreekt dit tegen de evolutietheorie van de totale oorlog. Een andere consequentie van de toepassing van Luden-

dorffs theorie zou zijn, dat de volkeren zich nu alleen en uitsluitend op het voorbereiden van een totale oorlog — in casu — een atoomborlog zouden moeten voorbereiden, een risico dat naar mijn overtuiging moeilijk kan worden genomen.

Resumerend kan worden gesteld, dat de consequenties van Ludendorffs theorie zo weinig aanvaardbaar zijn, dat daarmee de juistheid van de theorie zelf zeer aanvechtbaar wordt.

Wordt deze theorie afgewezen, dan blijft de opvatting van von Clausewitz van kracht nl. dat er — afhankelijk van de sterkte van de motieven welke een rol spelen en van de aard en de omvang van spanningen welke zijn voorafgegaan, er verschillende soorten oorlogen bestaan. (v. Kr. 1-1-11 en 1-1-25). De opvatting over „die doppelte Art des Krieges“ (Nachricht 1827), vond von Clausewitz zo belangrijk, dat hij in 1827 uitdrukkelijk heeft vastgelegd, dat hij bij het omwerken van de eerste zes boeken van zijn werk „Vom Kriege“ „die doppelte Art des Krieges überall schärfer im Auge behalten werde“.

Al moge nu dan de waarheid van de theorie van Ludendorff als te extreem en te eenzijdig verworpen worden, daarmee zijn we nog niet van de „totale oorlog“ af.

Reeds werd gesteld, dat von Clausewitz verschillende soorten oorlogen onderkende en dat hij in zijn boek over de „huidige oorlog“ wel een element van de totale oorlog had ontwikkeld — nl. de inzet van het gehele volk — van meer dan alleen de strijdmacht in beperkte zin. Wat zegt hij nu over het andere element van de totale oorlog — de uiteindelijke onbeperkte inzet van geweld? Achtereenvolgens moge ik in enkele citaten de opvatting van von Clausewitz betreffende het geweld in de oorlog weergeven. Von Clausewitz heeft hierbij niet de totale oorlog in de zin, doch algemeen het geweld in de oorlog.

— „... der Krieg ist ein Akt der Gewalt, und es gibt in der Anwendung derselben keine Grenzen; so gibt jeder dem anderen das Gesetz, es entsteht eine Wechselwirkung, die dem Begriff nach zum äußersten führen muß“. (v. Kr. 1-1-3).

— „Die Gewalt rüstet sich mit den Erfindungen der Künste und Wissenschaften aus, um der Gewalt zu begegnen. Unmerkliche, kaum nennenswerte Beschränkungen, die sie sich selbst setzt unter dem Namen völkerrechtlicher Sitte, begleiten Sie, ohne ihre Kraft wesentlich zu schwächen“. (v. Kr. 1-1-2).

— „... denn in so gefährlichen Dingen, wie der Krieg eines ist, sind die Irrtümer, welche aus Gutmütigkeit entstehen, gerade die schlimmsten“. (v. Kr. 1-1-3).

— „Es ist ein unnützes, selbst verkehrtes Bestreben, aus Widerwillen gegen das rohe Element des Krieges, die Natur desselben außer acht zu lassen“. (v. Kr. 1-1-3).

— „... nie kann in die Philosophie des Krieges selbst ein Prinzip der Ermäßigung hineingetragen werden, ohne eine Absurdität zu begehen“. (v. Kr. 1-1-3).

Deze uitspraken wekken de indruk, dat ook von Clausewitz in bepaalde gevallen geen beperking aan de inzet van het geweld ziet. Wel valt al een beperking waar te nemen op grond van „völkerrechtliche Sitte”, zij het ook, dat von Clausewitz aan deze beperking geen grote waarde hecht (v. Kr. 1-1-2).

Er valt echter in het werk van von Clausewitz nog een beperking te vinden, nl. waar hij zegt:

„Finden wir also, daß gebildete Völker, den Gefangenen nicht den Tod geben, Stadt und Land nicht zerstören, so ist es, weil sich die Intelligenz in ihre Kriegsführung mehr mischt und ihnen wirksamere Mittel zur Anwendung der Gewalt gelehrt hat als diese rohen Äußerungen des Instinkts”. (v. Kr. 1-1-3).

In de theorie over de verschillende soorten oorlogen komt in feite de grootste beperking voor. Hier wordt de oorlog nl. voor wat betreft omvang en aard o.m. afhankelijk gesteld van de aard der motieven. (v. Kr. 1-1-25; 1-1-31 en Nachricht 1827). De oorlog is nl. geen onafhankelijk zelfstandig iets, doch staat in dienst van de politiek. Het politieke doel is bepalend.

Met de bovenschikking van de politiek heeft von Clausewitz in feite aan de onbeperkte inzet van het geweld en daarmee aan de totale oorlog een halt toegeroepen.

Uit de analyse van het begrip geweld bleek — ook al waren op andere gronden beperkingen te bespeuren — dat het geweld op zich zelf naar steeds grotere aanwending van geweld tendeeert. De beperking van geweld, welke o.m. uit „die doppelte Art des Krieges” valt af te leiden is afkomstig van de motieven, van de politiek. Deze immers stelt het „Zweck”, waardoor het „Ziel” des Krieges wordt bepaald.

Een beperkt „Ziel” brengt in een bepaald opzicht ook een beperking van de middelen met zich mede. Nu behoorden de middelen tot voor kort meer tot het terrein van de veldheer, dan tot dat van de politiek. De kernwapens echter zijn van een dusdanige geaardheid dat althans omtrent de initiële inzet daarvan door de politieke leiding zal worden beslist.

Hoe ook de situatie moge zijn, het politieke doel kan moeilijk anders zijn dan het bereiken van een goede vrede, welke zich volgens Bismarck o.m. kenmerkt door de norm dat nog na 50 jaar de betrokken staten de vrede als zodanig beschouwen.

Of een totale oorlog — met onbeperkte inzet van kernwapens — een „livable peace” tot gevolg zou hebben is in hoge mate twijfelachtig.

Tot slot van deze beschouwing moge ik U nog de opvatting van Generaal Beck citeren:

„Von der Seite der Gewalt her, ist das Problem des totalen Krieges ebenso wenig zu lösen, wie das des Krieges überhaupt. Es bleibt nur der Weg der Politik, einer Politik die, neben allem berechtigten Egoismus, der Moral und dem Recht ihre durch lange und bittere geschichtlichen Erfahrungen erhärtete Bedeutung wahr, die der Vernunft den Vorrang vor der Leidenschaft läßt und Sie dadurch vor Maßlosigkeit schützt, und welche die Politik damit wieder zu dem macht was Bismarck die Kunst des Möglichen genannt hat”. (Studien blz. 247).

Von Clausewitz en de Koude Oorlog.

Bij het confronteren van von Clausewitz met onze tijd, is het onvermijdelijk zijn leer* te bezien t.a.v. de Koude Oorlog — een woord, dat vooral na Wereldoorlog II burgerrecht verkreeg in politieke beschouwingen. Met opzet is hier gezegd een woord dat burgerrecht verkreeg. Wat betekent deze term koude oorlog? Het woord „koude oorlog” is van een niet te achterhalen oorsprong.

In Oosthoek's encyclopedie — 4e dr. Dl. 9 — 1950 wordt gesteld:

„*Koude oorlog*, term waarmee men de gespannen betrekkingen tussen de Westelijke en Oostelijke geallieerden sinds 1947 aanduidt. Men noemt dit koude oorlog, omdat de offensieven veelal op diplomatiek terrein liggen of uit incidenten bestaan, zodat evenmin van een werkelijke vrede als van een werkelijke oorlog gesproken kan worden.”

De bekende politieke commentator H. Ch. G. J. van der Mandere schrijft in zijn boek: „Achtergronden van de wereldpolitiek”: „*Bijkans plotseling bevonden de geallieerden enerzijds, Rusland anderzijds zich in koude oorlog, zonder dat men nog kan terugvinden wie dit karakteristieke woord het eerst uitsprak.*”

Uit het feit dat er geen duidelijke definitie over de koude oorlog bestaat, terwijl men het er praktisch over eens is, dat Rusland de koude oorlog voert, zou de conclusie kunnen worden getrokken, dat het westen de koude oorlog meer ondergaat dan voert.

Is de „koude oorlog” te beschouwen als een oorlog?

Wat is eigenlijk oorlog? Het meest is de uitspraak van von Clausewitz bekend: „*Der Krieg ist also ein Akt der Gewalt, um den Gegner zur Erfüllung unseres Willens zu zwingen*”. Dit is het aanvankelijke uitgangspunt van von Clausewitz voor diens analyse van het begrip oorlog. Von Clausewitz is echter een te groot realist om de gevangene te worden van een abstractie. In het hoofdstuk over: „*Modifikationen in der Wirklichkeit*” stelt hij met nadruk: „*Anders aber gestaltet sich alles, wenn wir aus der Abstraktion in die Wirklichkeit übergeben*”. In zijn brief aan Major i.G. von Roeder — d.d. 22-12-1827, licht von Clausewitz zijn opvattingen toe. Hij schrijft nl.: „*Wir dürfen uns also nicht verleiten lassen, den Krieg wie einen bloßen Akt der Gewalt und der Vernichtung zu betrachten und aus diesem einfachen Begriff mit logischer Konsequenz eine Reihe von Folgerungen zu ziehen, die mit der Erscheinungen der Wirklichen Welt gar nicht mehr zusammentreffen, sondern wir müssen darauf zurückkommen, daß der Krieg ein politischer Akt ist, der sein Gesetz nicht ganz in sich selbst trägt, ein wahres politisches Instrument, was nicht selbst wirkt, sondern von einer Hand geführt wird. Diese Hand ist die Politik . . . Nach diesen Entwicklungen brauche ich nicht zu beweisen, daß es Kriege geben kan wo das Ziel ein noch geringfügigeres ist, eine bloße Drohung, eine bewaffnete Unterhandlung oder, in Fällen von Bündnissen, eine bloße Scheinhandlung. Es wäre ganz unphilosophisch, zu behaupten, diese Kriege gingen die Kriegskunst nichts mehr an. Sobald die Kriegskunst sich einmal genötigt sieht, einzuraumen, daß es vernünftigerweise Kriege geben kann, die nicht das Äußerste, das Niederwerfen und Vernichten des Feindes zum Ziele haben, so muß sie auch zu allen möglichen Abstufungen hinuntersteigen, die das Interesse der Politik fordern kann.*”

Gezien het bovenstaande is het ontbreken van geweld nog geen grond om *niet* van een oorlog te spreken. Is daarenboven de zgn. „Koude oorlog wel zonder geweld”? James Burnham, de schrijver van „The coming defeat of Communism” vestigt op deze kwestie de aandacht: „By describing a war as „cold”, it is presumably meant that, though conflicts occur, blood does not flow and shots are not fired. But if so, the present war that is now going on, is by no means „cold”. Much blood is flowing and many shots are being fired. The war has been at least warm in Greece and in China, in Costa Rica during 1947, in the East Indies and Malaya and Indo-China.....” en wij mogen daar nu zeker wel Egypte en Hongarije aan toevoegen!

Dat de gewelddadige handelingen niet continu zijn, is geen reden om niet van een oorlog te spreken. Zelfs in een conventionele oorlog worden niet alle strijdkrachten en wapens op elk ogenblik ingezet. In de eerste maanden van Wereldoorlog II werd minder gevochten dan vele malen na 1945 het geval was. In het eerste boek van „Vom Kriege”: „Über die Natur des Krieges” toont von Clausewitz aan, dat oorlog niet uit één doorlopende gewelddadige handeling kan bestaan. Wel onderstreept hij als één van de redenen om nog niet tot een gewelddadig optreden over te gaan „het afwachten van het gunstige ogenblik”. Dit gunstige ogenblik is heden niet alleen een kwestie van het afwachten tot men over een voldoende hoeveelheid middelen beschikt, doch vooral of *politiek* het ogenblik gunstig is. In het kiezen van het juiste tijdstip — in de „timing” van actie vooral, is de communistische tegenstander, die is voortgekomen uit en voortdurend denkt in termen van revolutie, een meester. Van uit het standpunt van *gewelddadig optreden* is er geen houdbare reden om de zgn. „koude oorlog” niet als een oorlog te beschouwen.

Wat het *politieke doel* betreft, is het volgens de in de aanvang geciteerde beschouwing van von Clausewitz niet nodig, om van een volledige onderwerping van de tegenstander te moeten spreken alvorens pas van een oorlog sprake kan zijn. Beziat men echter het politieke doel van de communistische tegenstander, dan is dit bepaaldelijk totaal genoeg om van een oorlog te spreken. Het is gericht op de wereldrevolutie, de omverwerping van de thans vigerende sociale orde. Wereldoverheersing is het doel!

Uitgaande van de leer van von Clausewitz is het zowel op grond van het gewelddadig handelen, als op grond van het politieke doel, alleszins verantwoord de zgn. „koude oorlog” als een oorlog aan te merken.

De vraag kan worden gesteld of von Clausewitz — hoewel vele vormen van oorlog mogelijk achtende — de moderne vorm van de zgn. „koude oorlog” heeft voorzien. In de leer van von Clausewitz over het „Zweck des Krieges” en de „Mittel” en vooral in het gedeelte waarin hij de oorlog met een beperkt doel behandelt, valt een zekere verhouding tussen het „Zweck des Krieges” en de krachtsinspanning te bespeuren. Wordt een „Zweck”- ofwel politiek doel van een grote importantie met een grote verwezenlijkingsdrang gesteld, dan is de krachtsinspanning daarmee in verhouding. Gezien deze tendens zou met de zgn. „Koude Oorlog”, met zijn „totale” politieke doelstelling een grote krachtsinspanning (ook van geweld) gepaard moeten gaan.

Deze „wetmatigheid” — hoe gerechtvaardigd ook in de analyse van von Clausewitz — komt in de koude oorlog ogenschijnlijk niet tot uiting. Men

mag van von Clausewitz niet vergen dat hij de politieke en technische ontwikkeling van onze eeuw kan hebben voorzien. Het geweld heeft in de moderne conventionele oorlog — zeker indien de kernwapens erbij worden betrokken — zo'n omvang en intensiteit aangenomen, dat men zo mogelijk een ongebreidelde ontketening van geweld wenst te voorkomen. Daarentegen is het gebleken, dat de moderne totale politiek (de revolutionair-ideologische) middelen vindt om door ondergrondse activiteit, intimidatie, psychologische, economische en politieke oorlogvoering, demagogie enz., ongekende uitwerking te verkrijgen.

Sovjet-Rusland is er op deze wijze in geslaagd met naar verhouding geringe krachtsinspanning China, Noord-Korea, Roemenië, Bulgarije, Polen en Tsjecho-Slowakije binnen haar machtssfeer te verkrijgen, terwijl andere gebieden zoals Burma en Indonesië meer en meer onder haar invloed geraken. Zo nodig ontbrandt er een plaatselijk conflict met wapengeweld, doch het wapengeweld als zodanig is niet meer het belangrijkste middel om invloed af te dwingen. Het karakter van de politiek is veranderd. Door de oorspronkelijke communistische leiders zoals Marx, Engels en Lenin is juist de kritiek op von Clausewitz geleverd, dat hij te weinig oog heeft gehad voor het politieke karakter van de oorlog (politiek, zoals zij dit begrip in hun historisch-materialistische dialectiek hanteerden).

Daarenboven heeft von Clausewitz niet de vervaging tussen oorlog en vrede, tussen combattant en niet combattant voorzien (Burnham in „*the Defeat of Communism*“ dl. II hoofdstuk 1). Wanneer begint een oorlog? Was er oorlog toen Italië Ethiopië binnenviel? Geen oorlog werd verklaard. Was er oorlog in Spanje? Zo ja, tussen wie? Wie waren de combattanten? Was het vrede toen Hitler het Rijnland binnentrok of toen hij Oostenrijk inlijfde, of toen Tsjecho-Slowakije moest capituleren? Is er sinds 1937 oorlog in Mandsjoerije, Korea en China. Nòch in 1937, nòch in 1947 werd er oorlog verklaard. Is er vrede met Duitsland en Japan?

De doelstelling van de wereldrevolutie is bovendien zo totaal en wereldwijd, dat de oorlogstoestand permanent blijft, tenzij een juist antwoord wordt gevonden.

Resumerend kan worden gezegd, dat de huidige vorm van de koude oorlog, door de maatschappelijke en technische veranderingen niet door von Clausewitz is voorzien.

Heeft het praktisch nut de „koude oorlog“ te kenschetsen als een oorlog?

De beantwoording van deze vraag moge ik bekorten ten einde bij mijn onderwerp te blijven. Het realiseren van de toestand als een oorlog kan de zo nodige eenheid van handelen van het westen slechts bevorderen en leiden tot het vormen van een gezamenlijk *operatieplan*, waarin de eigen bondgenootschappen verenigd en benut moeten worden en de bondgenoten van de vijand daarentegen uiteengedreven moeten worden. Er kan dan geen genoegen meer worden genomen met een „containment“; een actievere vorm zal moeten worden gezocht. Op de revolutionair-ideologische uitdaging zal een *ideologisch antwoord* moeten worden gevonden.

Tot slot kan de vraag worden gesteld: *Heeft de leer van von Clausewitz waarde voor het voeren van de koude oorlog?* Deze vraag moet in twee opzichten bevestigend worden beantwoord.

Ten eerste waar von Clausewitz invloed heeft gehad op het revolutionair politiek denken van de communistische voormannen, is de kennis van zijn leer mede van belang om de politieke tactiek van onze tegenstanders te begrijpen.

Ten tweede moet de „koude oorlog” worden doorgrond, waartoe de wijze waarop von Clausewitz de oorlog doorvorst heeft een goede richtlijn geeft. Von Clausewitz' leer moet worden doorgetrokken tot in deze tijd!

De verdediging is de sterkste vorm met het negatieve doel.

Het heeft altijd verwondering gewekt, dat von Clausewitz, de gelcerde doch realistische denker, die één van de vurige bewonderaars van Napoleon was en die als het er op aan kwam — hoewel de gevaren van de uitersten van beide begrippen onderkende — de vermetelheid prefererde boven bedachtzaamheid, tot het formuleren van bovengenoemde stelling is gekomen.

Vele deskundige schrijvers zijn tegen von Clausewitz' opvattingen over de verdediging in het geweer gekomen, terwijl anderen zijn theorie trachten te modificeren. Enkele moge ik noemen:

- De Pruisische Generaal Friedrich von Bernhardi, die de redenering van von Clausewitz trachtte te weerleggen;
- W. von Erfurth, in beschouwingen in de *Militär Wissenschaftliche Rundschau* in 1936. Deze beschouwingen waren getiteld: „*Die Verteidigung im Landkriege*” en „*Das Verteidigungsproblem in der Gegenwart*”;
- Generaal W. Ritter von Leeb — in zijn boek „*Die Abwehr*” — 1933; en een moderne studie van G. Blumentritt getiteld „*Bewegliche Verteidigung*” — in „*Europäische Sicherheit*” — in 1951.

Een kritische beschouwing van deze literatuur zou op zichzelf een onderwerp voor een aparte lezing kunnen uitmaken. Met de nodige bescheidenheid wil ik trachten uit de theorie van von Clausewitz enkele conclusies te trekken voor de tegenwoordige tijd. Juist deze stelling van von Clausewitz is voor een kritische beschouwing gekozen — zeker niet om een geatomiseerde Maginotmentaliteit te bevorderen — doch vanwege het simpele feit, dat het westen in een eventueel conflict aanvankelijk in de verdediging zal zijn.

In het eerste hoofdstuk van Boek 6 van „*Vom Kriege*” analyseert von Clausewitz op abstracte wijze de kenmerken van de verdediging. Wat is verdedigen? vraagt hij zich af. Het afweren van een stoot. Wat is dus een kenmerk van het verdedigen? Het *afwachten* van een stoot. Het is dit kenmerk, waardoor in het gevecht de verdediging zich van de aanval onderscheidt. Deze passiviteit mag echter volgens von Clausewitz niet voor alle elementen van de verdediging gelden, daar anders de verdediging in tegenstelling komt met het wezen van het gevecht. Dit laatste kan nl. nimmer alleen een passief afwachten van een stoot betekenen, doch veeleer het *teruggeven* van de soot of zoals von Clausewitz het uitdrukt: „*Da man aber, um wirklich auch seinerseits Krieg zu führen, dem Feinde seine Stöße zurück-*

geben muß, so geschieht dieser Aktus des Angriffs im Verteidigungskriege gewissermaßen unter dem Haupttitel der Verteidigung....." (v. Kr. 2-6-1).

In zijn abstracte ontleding reeds wijst von Clausewitz — op grond van het wezen van het gevecht — de passieve verdediging af en onderstreept als *Haupttitel* het aanvallend optreden in de verdediging. Als zodanig is zijn beschouwing nog „volledig bij de tijd”.

In het volgende hoofdstuk gaat von Clausewitz de voordelen van de verdediging na, waarbij het goed is vooral aandacht te schenken aan de aanhef van dit hoofdstuk. „*Was ist das Zweck der Verteidigung? Erhalten. Erhalten ist leichter als gewinnen, schon daraus folgt, daß die Verteidigung bei vorausgesetzten gleichen mitteln leichter sei als der Angriff*” (v. Kr. 2-6-2).

Vervolgens ontwikkelt von Clausewitz de vraag waarom de verdediging gemakkelijker is, het *afwachten* ziet hij nl. als een voordeel voor de verdediger, terwijl ook het voordeel van het *terrein* (Beistand der Ortliche Lage) een factor van betekenis is. Zo doorredenerend komt von Clausewitz tot de conclusie dat: *de verdediging de sterkere vorm van het gevecht met het negatieve doel is*. Nogmaals zij de aandacht er op gevestigd, dat hierbij t.a.v. de aanvaller is uitgegaan van „*gleichen mitteln*”.

Aansluitende op zijn conclusie stelt von Clausewitz: „*Ist die Verteidigung eine stärkere Form des Kriegsführens, die aber einen negativen Zweck hat. so folgt von selbst, daß man sich ihrer nur solange bedienen muß, als man Sie der Schwäche wegen bedarf, und sie verlassen muß, sobald man stark genug ist, sich den positiven Zweck vorzusetzen*” (v. Kr. 2-6-2).

Alsof von Clausewitz bij de actieve verdediging en de noodzaak om zodra mogelijk van deze verdediging uit ten aanval over te gaan, het agressieve element nog niet voldoende had onderstreept, verwerpt hij de passieve verdediging op niet mis te verstane wijze: „*Ein Krieg, bei dem man seine Siege bloß zum Abwehren benutzen. gar nicht widerstoßen wollte, wäre ebenso widersinnig als eine Schlacht, in der die absoluteste Verteidigung (Passivität) in allen Maßregeln herrschen sollte*”. (v. Kr. 2-6-2).

Aan het eind van dit hoofdstuk bewijst von Clausewitz op wetenschappelijke wijze nog eens zijn afgeleide stelling. Indien iets nl. waar is, dan moet het tegengestelde nl. noodzakelijkerwijze onzin zijn. Was nl. de aanval (uitgaande van de tot nu toe gebruikte premissen, met name t.a.v. de „Mittel”) de sterkere vorm, dan zou de verdediging geen toepassing meer behoeven, terwijl deze daarenboven slechts een negatief doel heeft. Deze stelling is kennelijk in strijd met de praktijk.

In het volgende hoofdstuk blijft von Clausewitz in zijn abstracte betoogtrant en gaat de verhouding tussen aanval en verdediging in de tactiek na. Hij doet dit door beide gevechtsvormen te toetsen aan drie belangrijke criteria voor succes nl. aan de *verrassing*, aan het *voordeel van het terrein* en aan de *aanval vanuit meerdere richtingen*. In dit proces, waarbij von Clausewitz zeer veel rekening houdt met *mobiel* optreden van de verdediger is het resultaat als volgt: de aanvaller profiteert slechts ten dele van de eerste en van de laatste factor, de verdediger daarentegen profiteert vooral na de aanvang van het gevecht voor een groot deel van de verrassing en ten volle van het *terrein*, terwijl ook de laatste factor voor een groot deel ten gunste van de verdediger is.

Hiermede is het dilemma gesteld. Hoewel de redenering in haar abstracte vorm niet aanvechtbaar is en vooral de actieve en agressieve verdediging zeer acceptabel is, is het resultaat te gunstig voor de verdediging. Het is nl. op praktische gronden uiteindelijk niet houdbaar om de middelen voor aanval en verdediging gelijk te stellen. Tenzij men alleen een abstracte conclusie wenst en dan nog is ze aanvechtbaar. In een bepaalde periode is b.v. de bewapening — in samenhang met de organisatie — vooral *defensief* b.v. gedurende de eerste W.O. waarin de mitrailleur — „l'arrosoir du diable” — de fronten deed verstarren. Zo kan ook theoretisch uitgegaan worden van een toestand waarbij de middelen zich — o.m. in samenhang met de organisatie — vooral lenen voor het offensief. In een dergelijk geval is ook bij gelijke middelen de verdediging in het nadeel.

Zelfs bij gelijke middelen moest von Clausewitz aanvaarden, dat alleen op grond van systeem en *beweglijkheid* er zich in de praktijk een wisselwerking voordeed in de kracht van aanval en verdediging. Nu eens domineerde de ene vorm, dan weer de andere.

Op grond van middelen, organisatie en methode hebben wij na '14—'18 de verdediging zien domineren, in 1940 de aanval, terwijl aan het einde van Wereldoorlog II de verdediging weer aanmerkelijk in kracht was toegenomen.

De technische evolutie heeft de invloed van de aard der middelen doen toenemen. Dit vermindert aanmerkelijk de waarde van de stelling van von Clausewitz. Het ontstaan van het *luchtwapen* heeft daarenboven in één praktisch geval de *beweglijkheid* van de verdediger (die ook bij von Clausewitz uit zwakte tot de verdediging overgaat) aanmerkelijk beknot. Het was juist de beweglijkheid van de verdediger waarop von Clausewitz' stelling is gebouwd. Het zal — andere factoren bij beide partijen gunstig genomen — vooral van de technische evolutie afhangen of de stelling van von Clausewitz op gaat.

Naar mijn gevoelen komt bovendien in de afleiding van von Clausewitz het aanvankelijke *initiatief* van de aanvaller niet geheel tot zijn recht, terwijl daarenboven het *moreel* van de bewegende aanvaller hoger kan zijn, dan dat deel van de strijdkrachten van de verdediger dat aanvankelijk moet *afwachten*. Genoemde factoren zijn uit de aard der zaak niet exact te meten. In het algemeen komt het mij voor, dat von Clausewitz de invloed der middelen te veel heeft geabstraheerd en dat aan het initiatief van de aanvaller te weinig waarde wordt toegekend. Niettemin blijft de waarde van zijn stelling in praktische toepassing voor de *zwakkere* gelden, zij het in mindere mate als uit zijn abstraktie is af te leiden. Bovendien kan de technische stand van zaken de balans tijdelijk doen doorslaan naar één van beide zijden.

Tot slot zou ik gaarne de moderne boeman der krijgswetenschappen — de kernwapens — in de beschouwing willen betrekken. Deze wapens met hun enorme uitwerking begunstigen ogenschijnlijk de aanval. Kwijt de verdediger zich echter goed van zijn taak, dan is zij mobiel en valt de aanvaller aan in het *onbekende*. De verdediger heeft het voordeel van het terrein en *dus* ook — althans aanvankelijk — van de waarneming, een gunstige voorwaarde voor een doelmatige inzet van de atoomwapens. Daarenboven beschikt de verdediger over de *bescherming van de grond* d.w.z. hij is ingegraven aanmerkelijk minder kwetsbaar dan de aanvaller. Wordt wederzijds over *voldoende* kernwapens beschikt, dan wordt de *beueging* onmogelijk en is het voordeel —

vooral door het terrein — waarneming, dekking, bescherming en hindernissen, *aan de zijde van de verdediger.*

Zijn er relatief minder atoomwapens ter beschikking, dan is de aanval mogelijk en komt in de verdediging de *tegenaanval* sterker op de voorgrond, mede ter vernietiging van de tegenstander. Het zal vooral van de relatieve „atoomverhouding” afhangen welke gevechtsvorm domineert. Met de entree van kern wapens is de abstraktie van von Clausewitz niet meer reëel. *De invloed der middelen is met een sprong verhoogd.* Het is niet ondenkbaar dat bij ongelimiteerde snelle inzet van tactische kernwapens, het gevecht — door te grote spreiding — onmogelijk wordt. Deze moderne monsterwapens zouden op een bepaald ogenblik zichzelf — niet op humanitaire gronden, doch op praktische gronden kunnen uitschakelen, waarop de cirkelgang der historie weer enigszins teruggebogen wordt naar de zo bestreden stelling van von Clausewitz.

Nabeschuwing.

Op grond van zijn werken en de waarde welke de leer van von Clausewitz ook voor de beschouwing van de huidige problemen heeft, kan moeilijk anders worden geconcludeerd, dan dat von Clausewitz' leer en methode nog steeds in vele opzichten van groot belang zijn. Na ruim 100 jaar zijn persoon en werken nog immer een voorwerp van studie.

Voor de *politicus* is von Clausewitz vooral van belang, door de scherpe analyse van het verband tussen de *politiek* en de *oorlogvoering*. Dit klassieke gedeelte van de studies van von Clausewitz is zowel voor de politicus als voor de militair een grondslag om voor de eigenlijke omstandigheden de juiste onderlinge verhouding en de juiste afbakening van de verantwoordelijkheden te bepalen. Dit dringt in de moderne tijd des te meer, waar een grote mate van integratie van de activiteiten van politicus en militair noodzakelijk is geworden.

Voor de *militair* zal von Clausewitz altijd een klassiek voorbeeld blijven — door de strikt wetenschappelijke wijze waarop deze militaire filosoof tot de kern van de problemen is doorgedrongen, waardoor zijn leer niet aan de tijd is gebonden, hoewel voor de eigenlijke problematiek de politieke en de technische ontwikkeling een eigentijdse interpretatie vergen.

Vooraf in de tegenwoordige tijd waarin de techniek zo'n enorme rol speelt is het nuttig van Clausewitz te bestuderen. Vooral de factor *mens* en het *moreel* worden belicht. Het zijn juist deze factoren welke altijd primair zullen blijven. Earl citeert in zijn boek von Clausewitz als volgt:

„In the present conflict, the truth of Clausewitz maxim is being daily proved. Physical forces are the „wooden bill”, but „moral forces” are the „shining blade” of the sword.”

Ik moge eindigen met het citeren van Colonel G. I. Greene uit de inleiding die deze schreef bij het boekje: „The living thoughts of Clausewitz” — waaruit op een andere manier de actualiteit van von Clausewitz ook voor deze tijd — blijkt:

„So long as war is possible in this world, the men who lead our armies will need to study wars already fought . . . The military leader will still need to know „the most general elements of war”. And he will still find in Clausewitz the first great exposition of these elements.”

De Voorzitter:

Ik verzoek degenen die de inleider vragen hebben te stellen zich te willen opgeven bij de secretaris-penningmeester.

Korte pauze

De Voorzitter:

Ik mag dan wel 't eerst het woord geven aan de Majoor van de Generale Staf Kroon.

Majoor van de Generale Staf M. A. Kroon:

Mijnheer de Voorzitter, ik wilde de geachte inleider gaarne de volgende vraag voorleggen: Kan door de aanwezigheid van de moderne machtsmiddelen nog van politiek sprake zijn in de zin zoals door von Clausewitz bedoeld? Ik moge deze vraag even toelichten. Zoals de inleider ons overduidelijk heeft verklaard, heeft von Clausewitz in zijn boek gesteld, dat de oorlog de voortzetting is van de politiek met andere middelen, met andere woorden, de oorlog is de *ultimo ratio*, maar blijft *ratio*, blijft een *zin* hebben. Omgekeerd zou ik willen stellen, in die tijd toen von Clausewitz zijn boek opstelde, werd de politiek dus gevoerd, of kon de politiek dus ook gevoerd worden met op de achtergrond het machtsmiddel met de bedoeling om dit machtsmiddel ook als *ultimo ratio*, wanneer de tijd daar was, te gebruiken. Maar wat zien we tegenwoordig? Door de aanwezigheid van de enorme machtsmiddelen is men — ten minste als ik de wereldpers en de literatuur die daarover verschijnt overzie — enigszins huiverig om dit machtsmiddel dat men nu eenmaal geschapen heeft, ook in te zetten. Dan luidt mijn vraag: Als men dus huiverig is om dit middel (wel te verstaan: ik ga nog steeds uit van de *ratio*) in te zetten, kan er dan nog van politiek sprake zijn?

Majoor van de Generale Staf J. van Elsen:

Mijnheer de Voorzitter, noodgedwongen voel ik me geroepen een lans te breken voor de logistiek, de heer Jansen zal dit begrijpen. Want zo eenvoudig als hij het stelt geloof ik dat het met dit modewoord logistiek niet is. Logistiek is zeker niet datgene, wat te berekenen is, dat is slechts een voortvloeijsel uit de logistiek. Aangezien de heer Jansen in het derde deel van het hoofddeel van zijn lezing het woord „middel” zoveel malen genoemd heeft en o.a. op de *gelijkheid* van middelen heeft gewezen, zou ik de vraag willen stellen: als er nu een theorie is die bij gelijke middelen één van de twee partijen meer succes verzekert, zou dan niet tot de filosofie van von Clausewitz dientengevolge een beschouwing van de middelen hebben moeten horen?

Cadet-Sergeant J. J. H. M. Aerden:

Mijnheer de Voorzitter, ik begrijp goed, dat ik me verstout door een vraag te stellen in deze vergadering aan de Majoor Jansen en toch heb ik dit willen doen omdat ik me interesseer voor het filosofische gedeelte vooral, waarover

de Majoor Jansen gesproken heeft in verband met de Generaal von Clausewitz. Ik wilde vragen in hoeverre de waarde van de Generaal von Clausewitz ligt op het gebied van de filosofie, of hij een eigen filosofisch systeem ontwikkeld heeft en hoe hij dat in verband gebracht heeft, of hoe dit moet gelden voor een militaire organisatie of een militair systeem van oorlogvoeren. Ook wilde ik graag vragen of hij bepaalde grote filosofen hierin gevolgd is, of dat hij volkomen origineel als filosoof te werk is gegaan.

Majoor Jansen:

Staat U mij toe eerst de vraag van de Majoor Kroon te resumeren, die er op neer kwam, of gezien de geweldige machtsmiddelen, die op het ogenblik bestaan, er nog sprake kan zijn van politiek, nu men deze middelen eigenlijk niet meer in durft te zetten, terwijl toch aanvankelijk de inzet van de middelen, dus de oorlogvoering, de laatste stap was na het normale politieke overleg. Mag ik het zo stellen: Immer en altijd zal er een politiek zijn, zijnde de kunst om, en nu begeef ik me op glad terrein, want ik ben geen geschoold politicus, om de samenleving te ordenen en te ordenen op een zo goed mogelijke manier, zodat er orde en vrede onder de volkeren heerst, voor zover dit mogelijk is in de omstandigheden, waarin de mens nu eenmaal moet leven. Daarbij zal gebruik gemaakt moeten worden van de middelen om het politieke doel te bereiken. Dus in geval van conflict-situaties zullen dit machtsmiddelen moeten zijn. Nu heeft U er op gedoeld en dat is inderdaad een element, dat op het ogenblik aanwezig is: dat men huivert om de machtsmiddelen, waarover men nu beschikt, in te zetten. Vandaar ook, dat ik aan de hand van de redenering, die de Generaal von Beck in zijn „Studien“ gevolgd heeft, mede de conclusie moet trekken, dat de totale oorlog en dus ook de totale geweldsinzet, daarbij inbegrepen dus ook de moderne wapens, zeker niet een onmiddellijk gegeven moet zijn, dat automatisch moet volgen. Ik hoop dat de inzet van de moderne middelen nooit zal komen. Op een gegeven ogenblik komt het echter misschien wel zo ver, want hoewel dus de beperkende invloed ten opzichte van het geweld in de politiek is gelegen, omdat de politiek een doel moet hebben, dat gericht moet zijn op vrede, althans op een ordelijke samenleving, omdat het intellect, dat in de politiek wel speelt en niet in het begrip geweld als zodanig, beperkingen van dit laatste mogelijk maakt. Maar er zijn natuurlijk ook andere factoren dan het intellect die een rol spelen in de politiek. De wanhoopsdaad van de tegenstander, of van wie dan ook en..... als ik het zo zou mogen zeggen: dan is de hel los!

Dus als ik Uw vraag mag resumeren: De politiek, gezien als de kunst om de samenleving te ordenen, de samenleving van allen, die daarin dus met hun tegenstrijdige belangen leven op een dusdanige manier dat dit niet tot een catastrofe leidt, zal altijd blijven bestaan en men zal zich in conflict-situaties bedienen van machtsmiddelen. Dat men zich nu op het ogenblik zal hoeden voor het inzetten van de uiterste machtsmiddelen lijkt me een zeer aanvaardbare redenering. Maar dat het zover is, dat ze nooit gebruikt zullen worden? Ik hoop het, maar ik durf het niet zo positief te stellen, omdat in de politiek naast de wijsheid en de intelligentie, ook het sentiment meespeelt, dat op een gegeven ogenblik uit de band zou kunnen springen. Heb ik hiermede Uw vraag voldoende beantwoord?

Vervolgens is mij een vraag gesteld door mijn geachte vroegere collega Krijgsschoolleraar, de Majoor Van Elsen, die natuurlijk ten strijde trekt tegen de depreciatie van zijn geliefde logistiek. Mag ik in de allereerste plaats stellen, dat niet ik de middelen geabstraheerd heb, maar dat de redenering, die ik voor U ontvouwd heb is ontleend aan Vom Kriege! Ik heb hierover gesproken, omdat het nuttig is om te zien, hoe von Clausewitz tot deze stelling is gekomen. De juistheid van abstractie heb ik in mijn betoog ook in twijfel getrokken. Dat von Clausewitz de middelen toen geabstraheerd heeft, valt te begrijpen, omdat de invloed van de middelen toen veel minder was en omdat er toen ook niet zulke specifieke verschillen waren. Het blijft overigens altijd een moeilijk punt om te zeggen, of een wapen vooral offensief of vooral defensief is, dit kan alleen worden gezegd in samenhang met de organisatie en methodiek. Von Clausewitz heeft mijn verdediging niet nodig, de abstractie der middelen was toen gerechtvaardigd. Stelt U de vraag anders, of als von Clausewitz nu zou leven, hij nu óók de middelen zou abstraheren? Ik geloof van niet. Hij heeft zelf immers gesteld, dat op deze abstracte redenering van hem, in de praktijk uitzonderingen bestonden, op grond van systeem en beweeglijkheid. De beweeglijkheid heeft echter ook weer een relatie met de middelen. Aangezien de invloed van de middelen door de technische evolutie zeer is toegenomen, zou men inderdaad mogen verwachten, dat nu von Clausewitz wel de middelen in zijn beschouwing zou hebben betrokken. Maar ik moge er Uw aandacht op vestigen, dat de activiteiten van von Clausewitz veel meer op een ander punt zijn gericht, nl. op de wezenlijke elementen van de oorlogvoering. De middelen en allerlei systemen zijn voor hem eigenlijk bijkomstig. Hij heeft ook niet een systeem willen schrijven, hij heeft een leer willen schrijven, waarbij in aanmerking dient te worden genomen dat vom Kriege eigenlijk een onvoltooid werk is.

Ik moge nog even terugkomen op mijn misschien wel wat scherpe formulering t.a.v. de logistiek, nl. dat von Clausewitz alles wat meetbaar en te berekenen was minder belangrijk achtte. Ik ben het evenwel met U eens, dat de logistiek in hogere regionen veel meer planning en organisatie is, maar dat het in zijn verschijningsvorm toch vaak wel overeenkomt met het gebruik van cijfers en het berekenen van problemen.

De laatste vraag — die van cadet-sergeant Aerden — vind ik eigenlijk erg moeilijk. Hij vroeg namelijk: Wat is die beroemde filosofie van von Clausewitz? Daar komt het eigenlijk op neer. Von Clausewitz heeft in de eerste plaats niet een eigen filosofisch systeem ontworpen. Hij is beïnvloed geworden door filosofen; één ervan was o.a. Hegel. Een Duitse kolonel heeft een boek geschreven, waarin de invloed van Hegel op von Clausewitz wordt aangetoond. Wat deze invloed geweest zou kunnen zijn, zou betrekking kunnen hebben op de historische methode van Hegel, welke in zekere zin ook door von Clausewitz is toegepast. Overigens wordt de juistheid van de stelling dat von Clausewitz door Hegel beïnvloed zou zijn, niet algemeen geaccepteerd. In de inleiding van de laatste Duitse uitgave van vom Kriege wordt dit ontkend. Wel staat vast dat von Clausewitz kennis heeft genomen van de leer van Kant. Wat of precies de invloed van Kant op von Clausewitz is geweest kan ik niet zeggen.

Von Clausewitz heeft tot het **w e z e n** van de oorlogvoering willen doordringen en veelal via een abstracte redenering begrippen willen vastleggen.

Hij heeft getracht uit voorgaande oorlogen het wezenlijke te abstraheren om zodoende een leer der oorlogvoering te kunnen formuleren. Als zodanig is hij een filosofisch schrijver.

De Voorzitter:

Aannemende, dat er verder geen heren zijn, die nog een vraag voelen oprijzen, rust op mij de aangename taak, Majoor Jansen, U van harte te bedanken voor wat U ons hedenavond heeft gegeven. In de Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap behandelen we gewoonlijk min of meer actuele onderwerpen. Wanneer we het winterprogramma opstellen en we beginnen nu binnenkort al weer aan het opstellen van het volgende winterprogramma, dan vragen we ons gewoonlijk af: „wat zijn op het ogenblik zaken, die in het brandpunt van de belangstelling staan en wie zou daarvoor de Vereniging kunnen spreken”. Een zodanige handelwijze heeft natuurlijk het gevaar, dat men de grondslagen uit het oog gaat verliezen. Daarom hebben we de vorige keer gemeend, Majoor Jansen, waarvan we wisten, dat hij hierover een studie had gemaakt, te moeten uitnodigen om te spreken over von Clausewitz, een van de grote militaire denkers, die de grondslagen heeft gelegd voor het militaire denken na hem tot in onze tijd. Zoals de Majoor Jansen zojuist gezegd heeft, von Clausewitz was geen filosoof in die betekenis dat hij, zoals Hegel, Kant, Nietzsche, enz., een wijsgerig stelsel heeft uitgedacht, maar von Clausewitz was iemand, die wijsgerig dacht, dus de problemen van de wijsgerige kant benaderde en daarbij zeer getroffen was door de grote oorlogen, die in zijn tijd hadden plaats gevonden.

Zijn jeugd stond nog in de naglans van het tijdperk van Frederik de Grote, zijn vader had onder Frederik de Grote gediend, hij zelf heeft de Napoleontische oorlogen meegemaakt. Daarna is de bekende Biedermeierperiode gekomen, een periode van rust en in die tijd is von Clausewitz gaan denken over de problemen: „wat is oorlog eigenlijk, door welke wetten wordt de oorlog beheerst, waarom waren Napoleon en Frederik de Grote toch eigenlijk zulke grote veldheren, waar zat hem dat in?” De meeste mensen leggen zich er bij neer en zeggen „Napoleon was een groot veldheer”, maar vragen zich niet af, waarom? Von Clausewitz daarentegen werd door dat probleem gegrepen en heeft zijn gehele verdere leven op Duitse wijze over dit probleem „gegrübelt”. De inleider heeft gezegd, dat het boek „Vom Kriege” onvoltooid is gebleven; dat is ook inderdaad zo, het is eerst na zijn dood door zijn weduwe uitgegeven. Ik denk, dat als von Clausewitz nog honderd jaren geleefd had, dit boek nog niet voltooid geworden zou zijn, want von Clausewitz heeft zijn gehele leven dit boek eigenlijk omgewerkt en omgewerkt en steeds over dat probleem verder doorgedacht en zoals het daar lag bij zijn sterven, vertegenwoordigde zijn werk het stadium, dat hij op dat moment bereikt had. Zou hij nog vele jaren ouder zijn geworden, dan zou hij ongetwijfeld nog weer verdere stadia bereikt hebben. Ik zou nog eens willen onderstrepen wat de Majoor Jansen ons vanavond zo duidelijk heeft uiteengezet en waar ik hem dankbaar voor ben, nl. de buitengewone betekenis die von Clausewitz gehad heeft en die von Clausewitz op dit ogenblik nog heeft. Von Clausewitz heeft in de eerste plaats het Duitse militaire denken gevormd en beheerst. Dat wil niet zeggen, dat iedere officier na hem „Vom Kriege” gelezen heeft, misschien maar een heel klein gedeelte, maar,

zoals dit bij zulke denkers gaat, enkelen lezen hun werk, schrijven handboeken, in dit geval tactiekboeken, daar compileren ze het systeem van de meester in en zo siepelt een dergelijk systeem door en doordrenkt tal van mensen, die de bron waaruit dit komt nooit zelf hebben onderzocht.

Toen in 1870—71 de Franse legers door de Duitsers verslagen waren, legers, die nog teerden op de roem van Napoleon zonder zich in dat tijdperk erg verdiept te hebben in de vraag, waar deze roem van Napoleon eigenlijk op gegrond was, stonden in Frankrijk mensen op, die zeiden: „waarom zijn we verslagen, waarom zijn de Duitsers ons over het hoofd gegroeid?” Eén van de bekendste is Foch, die de opvoeder is geworden van het Franse leger in de periode omstreeks 1900 en zich daarbij heeft verdiept in von Clausewitz om na te gaan, waar het Duitse denken door was gevoed en waar de Duitsers hun overwinningen aan dankten. Zo is ook in Frankrijk de invloed van von Clausewitz doorgedrongen. In onze tijd, aldus heeft de inleider terecht gezegd, hebben de Russische leiders, Lenin, Stalin, op grondige wijze von Clausewitz bestudeerd en toegepast. Mij is b.v. bekend een Franse uitgave van het boek van von Clausewitz, dat een vertaling is van de Russische uitgave met en marge de kanttekeningen van Lenin.

Volgens de dialectische methode afkomstig van Marx, waar het communisme op gegrond is, heeft men de bekende uitspraak van von Clausewitz over de verhouding van oorlog en politiek omgekeerd en gezegd: „Wanneer oorlogvoering politiek is met andere middelen, dan is politiek dus ook oorlogvoering met andere middelen”. Daarin ziet U de basis van het optreden van Sowjet-Rusland. De gehele politiek van het Sowjetblok wordt beheerst door deze gedachte, waarbij men gebruik maakt van alle beschikbare middelen, economische middelen, psychologische middelen, propaganda en ook gewelddadige middelen, waar men die denkt te kunnen aanwenden zonder gevaar te lopen voor het eigen voortbestaan, om de politieke doeleinden te bereiken. U ziet hieruit de enorme invloed, die von Clausewitz door de tijden heen tot in onze dagen gehad heeft.

Ik dank nogmaals de Majoor Jansen, dat hij dit vanavond ons weer eens voor de geest heeft gebracht. Ik geloof, dat we bijzonder goed geslaagd zijn in ons doel om naast de vele actuele en dan in onze tijd veelal technische onderwerpen, nu eens terug te gaan naar de grondslagen waarop dit alles is gebaseerd.

Op één punt mag ik wel met de geachte inleider verschillen. De Majoor Jansen heeft gezegd, men moet von Clausewitz niet bestuderen zo hier en daar, maar men moet hem van A tot Z lezen. Theoretisch is dit een volkomen juiste raad, maar ik ben overtuigd, dat de jongeren hier aanwezig en ook de ouderen deze raad toch niet zullen opvolgen. Als ze die raad zullen trachten op te volgen, dan geloof ik, dat bijna allen na het lezen van meer of minder bladzijden in het dikke boek „Vom Kriege”, waarvan hier verschillende uitgaven liggen, zullen blijven steken. Ik wil U wel bekennen, dat ik deze methode ook nooit heb toegepast. Ik zou U een andere methode aan de hand willen doen, die mij in mijn militaire studie bijzonder goed bevallen is, nl., dat, als men een bepaald onderwerp bij de kop heeft, men eens kijkt, wat von Clausewitz daarvan zegt. Daarbij moet men natuurlijk niet één uitspraak eruit halen, maar men moet het hele boek doornemen, kijken welke hoofdstukken op het onderwerpelijke geval betrekking hebben, om een indruk te krijgen, wat von Clausewitz ter zake zegt. Een voordeel is,

dat men dan weer eens bepaald wordt tot de grondwaarheden, die op het ogenblik onder allerlei technische wonderen dreigen bedolven te raken. Dan ziet men waar ook het gebruik van elektronische middelen, ik denk aan één van de voorgaande lezingen, aan onderworpen is, evenals de middelen, waarmee von Clausewitz in zijn tijd optrad. Ik zou U raden, en dit geldt dan voornamelijk de jongeren, de cadetten, die hier tot mijn genoegen in zo groten getale bijeen zijn, denk in uw loopbaan nog eens aan deze lezing terug. Neemt von Clausewitz, die hedenavond als het ware bij U geïntroduceerd is, en die nu geen vreemd begrip meer is, nog eens ter hand, wanneer U een bepaald onderwerp in studie hebt, om na te gaan, wat von Clausewitz daarvan zegt en U dan af te vragen, zoals ook de inleider vandaag heeft gedaan: „geldt dit nog voor deze tijd of geldt dit door de verschillende middelen op het ogenblik niet meer?”

Ik wil dan ten slotte de Gouverneur van de Koninklijke Militaire Academie hartelijk bedanken voor de gastvrijheid ons in deze mooie aula verschaft. Wat mij bijzonder heeft getroffen is het verschil, Kolonel Kloppenburg, tussen de omgeving, waarin we nu zijn ontvangen en de laatste maal, dat we op de Academie hebben vergaderd. Tijdens een van de allereerste voordrachten na de oorlog was hier nog de School voor reserve-officieren der infanterie gehuisvest en als ik denk aan het uitgewoone gebouw, waarin we toen werden ontvangen en ik vergelijk daarmee het prachtige instituut, waar we nu een gedeelte van zien, dan is het verschil als nacht en dag en kunnen we ons niet gelukkig genoeg prijzen en U, die hier leeft en werkt in de eerste plaats, dat dit weer als een Phoenix uit de as is herrezen. Ik dank U zeer voor Uw gastvrijheid en de Bibliothecaris, de heer Wolf, voor zijn bemoeienissen inzake de tentoonstelling betreffende de werken van von Clausewitz in deze zaal.

Mijne heren, ik wil deze avond besluiten met nog een enkel woord te spreken tot de cadetten. Ik heb U reeds gezegd, hoezeer we Uw aanwezigheid op prijs hebben gesteld. U bent de toekomst, de oudsten onder ons, laat ik over mezelf spreken, zijn degenen, die zo langzamerhand in de schemer verdwijnen, maar U bent degenen, die in het volle licht komt op het ogenblik en binnenkort officier zult worden. Ik hoop dat deze kennismaking met „Krijgswetenschappen” het begin zal zijn van een langdurige vriendschap. Ik mag U wel zeggen en ik kan uit eigen ervaring spreken, dat het lidmaatschap van Krijgswetenschappen onontbeerlijk is voor de vakstudie van een officier, niet alleen door de voordrachten, maar ook door het mooie boekwerk, dat U ieder jaar als lid ontvangt, het Wetenschappelijk Jaarbericht, waarin U in een kort bestek vindt wat het vorig jaar op militair gebied op de verschillende terreinen van zee-, land- en luchtmacht is gepubliceerd. Ik mag U dan ook van harte opwekken als lid tot de Vereniging toe te treden. De Kolonel Boots heeft een aantal kaarten verspreid, en de kapitein-adjutant zal zeker bereid zijn, die collectief in te nemen en te verzenden. Het lidmaatschap is als ik met deze zakelijke aangelegenheid mag eindigen, voor jongeren, voor cadetten: f 6,—. En hiermede sluit ik deze vergadering.

STELLINGEN

1. Hoewel in „Vom Kriege“ elementen voorkomen, welke naar de totale oorlog tenderen, mag niet uit de werken van von Clausewitz worden geconcludeerd, dat de moderne oorlog onvermijdelijk tot een totale oorlog evolueert. De invoering van atoomwapens heeft in een dergelijke ontwikkeling eerder een beperkende invloed dan anderszins.
2. Von Clausewitz heeft niet de politieke ontwikkelingen van de moderne tijd kunnen voorzien. De door hem onderkende oorlogsvormen geven echter wel aanleiding, de „koude oorlog“ — als een *oorlog* te classificeren.
3. Theoretisch is de stelling van von Clausewitz *dat de verdediging de sterkste vorm van het gevecht is, met een negatief doel*. op de wijze zoals hij deze stelling heeft afgeleid — namelijk zonder daarbij de middelen in zijn beschouwing te betrekken — nog wel te accepteren; voor de *praktische* waarde van deze stelling echter is thans het buiten beschouwing laten van de middelen niet meer geoorloofd.
4. Qua persoon en methodiek is von Clausewitz zowel voor de officier als voor de politicus nog steeds van grote waarde.

ENKELE DATA UIT HET LEVEN VAN VON CLAUSEWITZ

Geboren	1 juni 1780
Junker bij het Inf. Regt. Prinz Ferdinand	1792
Rijnveldtochten	1793/1794
Luitenant	5 maart 1795
Officiersschool Berlijn	1801/1803
Adjutant van Prins August van Pruisen	1803
Veldtocht van 1803 (Prenzlau 28 okt.) en gevangenschap in Frankrijk t/m	1807
Bijzondere opdracht van von Scharnhorst tevens Adjutant van Prins August	1808
Kapitein-Bureauchef van von Scharnhorst	23 febr. 1809
Majoor	29 okt. 1810
Bij de Generale Staf	1810/1812
Leraar aan de Allgemeine Kriegsschule sedert	1810
tevens onderricht aan de Kroonprins van Pruisen	
Overgang in Russische dienst	1812
Luitenant-Kolonel bij de Generale Staf	1812
Veldtocht van 1812	
Bij de Generale Staf	
Chef-Staf Cavalerie Korps Uwarow	
Hoofdkwartier van Graaf Wittgenstein	
Gevechten bij Borodino en bij de Beresina	
Bij de verhandelingen die tot de capitulatie van Tauroggen leiden	
Aandeel aan de oprichting van de Ostpreussische Landwehr	1813
Voorjaarsveldtocht 1813	
In de staf van Blücher	
Herfstveldtocht en veldtocht van 1814	
Als Generale Stafofficier bij het Russisch—Duitse Legioen en als chef-staf van Graaf Wallmoden	
Overgang in Pruisische dienst	11 april 1814
Kolonel	
Bij de Generale Staf	30 maart 1815
Generalstabschef III. Armee Korps (Thielemann)	22 april 1815
Veldtocht van 1815	
Generalstabschef Generalkommando am Rhein te Koblenz onder Gneisenau en von Hake	1815/1818
Directeur der Allgemeine Kriegsschule	9 mei 1818
Generaal-Majoor	19 sept. 1818
Inspecteur der 2. Artillerie Inspektion te Breslau	19 aug. 1830
Generalstabschef der 4. östliche Korps onder Gneisenau en Knesebeck	dec. 1830
Overleden	16 nov. 1831
Huwelijk met Gräfin von Brühl	1810

DE VOORNAAMSTE WERKEN VAN VON CLAUSEWITZ

1. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung; (hrsgg. von M. von Clausewitz-von Brühl). Berlin, 1832—'37. 10 dln.
  - 1—3. Vom Kriege. 1832—'34.
  4. Der Feldzug von 1796 in Italien. 1833.
  - 5—6. Die Feldzüge von 1799 in Italien und der Schweiz. 1833—'34.
  7. Der Feldzug von 1812 in Russland, der Feldzug von 1813 bis zum Waffenstillstand und der Feldzug von 1814 in Frankreich. 1835.
  8. Der Feldzug von 1815 in Frankreich. 1835.
  9. Strategische Beleuchtung mehrerer Feldzüge von Gustav Adolph. Turenne, Luxemburg, und anderer historische Materialien zur Strategie. 1837.
  10. Strategische Beleuchtung mehrerer Feldzüge von Sobiesky, Münich. Friedrich dem Grossen und dem Herzog Carl Wilhelm Ferdinand von Braunschweig und anderer historische Materialien zur Strategie. 1837.
2. Nagelaten werken; (uitgeg. door M. von Clausewitz-von Brühl); uit het Hoogduitsch vert. met eenige toelichtende aanmerkingen door (E. H. Brouwer). Breda, 1841—'46.
3. Vom Kriege; erläutert durch W. v(on) Scherff. Berlin, 1885. (Militärische Klassiker des In- und Auslandes, 3).
4. Vom Kriege; 16. Aufl.; vollständige Ausg. im Urtext mit historisch-kritischer Würdigung von W. Hahlweg. Bonn, 1952.
5. On war; transl. from the German by O. J. M. Jolles; with a foreword by J. I. Greene and a preface by R. McKeon. Washington, (1955).
6. Théorie de la grande guerre; traduction du Lt.-Colonel de Vatry; introduction. Paris, 1889.
7. Über das Leben und den Charakter von Scharnhorst; aus dem Nachlasse des General Clausewitz. In: Historisch-politische Zeitschrift; hrsgg. von L. Ranke. 1832.

Nieuw verschenen:

DE PRIJS VAN DE VRIJHEID — *De NAVO en de Atlantische Gemeenschap*: Tweede onveranderde druk, januari 1957.

Dit 128 bladzijden tellende boekwerkje — dat tegen de schappelijke prijs van f 3,— te verkrijgen is — is een uitgave van de Atlantische Commissie en werd op uitnemende wijze geschreven door Mr. J. G. van Putten, werkzaam bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Op zeer duidelijke, volledige en vooral ook objectieve wijze worden in deze brochure het ontstaan en de groei van de NAVO beschreven, benevens vele facetten van de geallieerde samenwerking op militair, economisch en politiek terrein. Wie meer wil weten van de „Annual Review”, over „infrastructuur”, „wederzijdse hulp” en „civiele defensievoorbereiding” kan in dit boekje de nodige gegevens vinden. In het hoofdstuk „De dreiging blijft” wordt aandacht besteed aan respectievelijk de dreiging van een oorlog met A- en H-wapens en de noodzaak tot blijvende militaire paraatheid, terwijl daarna in „De koude oorlog” deze noodzaak evenzeer wordt aangetoond voor het politieke terrein. Tegenover de eenheid welke het sovjet-blok naar buiten toont, steekt de onderlinge verdeeldheid van de NAVO-partners ten aanzien van tal van onderwerpen bij wijlen wel sterk af! Op het gebied van de voorlichting van de volkeren van de zgn. „uncommitted countries” zou „enige coördinatie” toch wel van veel nut kunnen zijn, terwijl ook de voorlichting van de eigen bevolking — „zowel aangaand de aard en de omvang van de communistische dreiging, als ten aanzien van de tegenmaatregelen” — nog zeer onvoldoende is. Zo bleek bijv. bij een in 1953 gehouden onderzoek, dat 79 % van de Amerikaanse, 82 % van de Engelse en 89 % van de Franse bevolking niet wist wat de NAVO was!

Onder de verschillende bijlagen treft men o.m. aan de volledige tekst van het Noord-atlantisch verdrag, een handige lijst van NAVO-afkortingen en een overzicht van de van 1949—1955 door de NAVO-landen gedane defensieuitgaven (het is jammer dat hier geen percentages zijn gegeven van de nationale inkomens, of van de totale nationale begrotingen).

Het is te hopen, dat de wens van de Atlantische Commissie — dat deze brochure er toe zal bijdragen „te onzent de kennis omtrent de NAVO, zowel in zijn sterke als in zijn zwakke zijden, te verbreden en het bewustzijn, dat de verbondenheid der Atlantische volkeren voor ons alleen een levenskwestie is, te verdiepen” — in vervulling zal gaan.

In ieder geval is het verheugend dat in zo korte tijd een tweede druk nodig was! *)

NIEUW-GUINEA STUDIËN

19 september 1956 werd opgericht de Stichting Studiekring voor Nieuw-Guinea, ten doel hebbend het bevorderen en verbreden van de kennis omtrent land en volken van Nieuw-Guinea in de ruimste zin.

De stichting tracht o.m. haar doel te verwezenlijken door het doen uitgeven van een tijdschrift — NIEUW-GUINEA STUDIËN — dat voorlopig begint als driemaandelijks periodiek. De redactie omvat twee redactiecommissies, één in Nederland en één te Hollandia. Het ligt in de bedoeling dit tijdschrift voor hen die in Nederlands Nieuw-Guinea aan de ontwikkeling van dat gebied arbeiden, een forum te doen zijn waarop zij ervaringen en studie-

*) Van de Atlantische Commissie, Nassau Zuilensteinstraat 9, Den Haag, bereikte ons het bericht dat het is belast met de gratis-verspreiding van het Maandblad „NATO-letter”, het maandblad van het NAVO-secretariaat. Gegadigden kunnen zich per briefkaart tot de Atlantische Commissie wenden, onder vermelding of zij eventueel liever het blad in het Frans i.p.v. in het Engels ontvangen.

resultaten bekend zullen stellen. Zoals in het voorwoord van de redactie in het eerste nummer wordt gesteld, beoogt het tijdschrift evenzeer om de werkers in Nederlands Nieuw-Guinea op de hoogte te houden van stromingen en meningen welke *buiten* dat gebied bestaan m.b.t. de ontwikkeling daarvan. Zowel door het Ministerie van Overzeese Rijksdelen als van het Gouvernement van Nederlands Nieuw-Guinea is medewerking toegezegd.

Het eerste nummer — dat er uitstekend verzorgd uitziet — omvat o.m. een inleidend redactioneel artikel „New Guinea”, „De grotten van Jaand”, „Health education in Netherlands New Guinea” en „Overheid en grond in Nederlands Nieuw-Guinea; beginselen van agrarisch beleid”. Van de afzonderlijke rubrieken welke dus elk kwartaal zullen terugkeren noemen wij „Kroniek van Nederlands Nieuw-Guinea”, „Parlementair”, „De Verenigde Naties en de Niet-Zelfbesturende gebieden” (verzorgd door de voorzitter de heer A. I. Spits), „Nieuws uit de Zuid-Pacifc”, „Kroniek van de Zuid-Pacifc commissie”.

De abonnementsprijs van dit tijdschrift (f 15,— per jaar) lijkt niet te hoog voor hetgeen wordt geboden. Het is te hopen, dat het zijn weg zal vinden en inderdaad zal bijdragen tot het bevorderen en verbreiden van de kennis omtrent Nederlands Nieuw-Guinea!

d'E.

UW LOT IS HUN LOT

*Waarom dat korte woord „Appèl”?
'n Goed Vaderlander wéét dat uel,
Omdat zijn hart begrijpt en voelt
Wat met dat woordje wordt bedoeld:*

*Een roep, tot Nederland gericht:
Appèl! Berœp op ereplicht:
Wát deden „zij” destijds voor U?
Wát doet u t'rug? Vlug! Doe het nu!*

Ten behoeve van de Nederlandse militaire oorlogsslachtoffers zal een financiële algemene actie worden gehouden. Doel: bouw van een moederhuis met zeven dubbele bungalows (Doorn).

De heer A. M. Bergers, bekend door het leiden van geslaagde financiële acties, zal ook deze actie, die gevoerd wordt met loten in 4 kleuren, oranje, rood, wit en blauw, organiseren. De loten die f 1,— per stuk kosten en op duizenden verkooppunten in het land verkrijgbaar worden gesteld, stellen bezitters van prijsbepalende loten tweehonderdduizend gulden aan prijzen, waaronder 5 woonhuizen ieder van f 20.000,— of goederen in het vooruitzicht.

Ook de actie: „Appèl” betreft wederom een moderne controleerbare collecte die dankbare Nederlanders in staat wenst te stellen een ereplicht te vervullen tegenover hen die voor onze vrijheid validiteit hebben geofferd en thans zelf hulp nodig hebben.

Er is een gevaar. Bij een van de laatste acties, ook door de heer Bergers geleid, waren vele mensen teleurgesteld. Loten bleken namelijk snel en overrompelend uitverkocht. Stel daarom thans niet uit, maar ga naar uw winkelier of maak gebruik van gironummer 18 „Appèl — Rotterdam”, welk gironummer vanzelfsprekend ook gesteld is voor hen die zich van het kopen van loten, om welke reden dan ook, wenssen te onthouden.

MEDEDELINGEN VAN HUISHOUDELIJKE AARD

NIEUWE LEDEN

Nederland

's-Gravenhage: J. Meijer, Lt.-Kolonel-apotheker; A. A. Lind, 1e Lt. Inf.
 's-Bosch: P. J. L. Mulder, Kap. Inf.
 Breda: H. G. A. Geerlings, Cad. Serg. Inf.; G. A. Anthonijsz, 1e Lt. Inf.; L. Hendriks, Kapitein; A. Le Roy, Kapitein.
 Doorn (U.): R. J. Eikenboom, Kap. Mariniers; H. Tjebbes, Kapitein.
 Dordrecht: J. J. Cohen, res. Lt.
 Driebergen: J. C. van Spronsen, Kap. K.Lu.
 Gilze: C. J. Henkes, res. 2e Lt. K.Lu.; J. O. Evers, 2e Lt.
 Grave: Dirk Flikweert, res. 1e Lt.
 Groningen: W. A. Kampinga, Maj. der Fus.; E. H. Hennes, res. Kap. Inf. l.v.; H. A. Lijfering, res. Majoor Art.
 Den Helder: H. Roozendaal, 1e Lt. Mar.; J. A. Jens, 1e Lt. Mar.; W. C. H. Prins, 1e Lt. Mar.; C. B. Rijke, 1e Lt. Mar.; A. M. Harthoorn, 1e Lt. Mar.; L. H. Lafeber, 2e Lt. Mar.
 Hengelo: H. M. Aalbers, 2e Lt. Inf.
 Hilversum: A. Rutgers v. d. Loeff, 2e Lt.
 Leeuwarden: G. Sijtsma, 1e Lt.
 Macharen (Oss N.-Br.): L. H. Wouters, res. 2e Lt.
 Oosterhout: L. H. Le Fèvre de Montigny, Kolonel Art.
 Rotterdam: J. A. Bakker, Vdrg. K.Lu.; R. de Keiser, res. 2e Lt.; M. P. Hooymans, Kap. Rijswijk: S. H. van Dam, Kap. K.Lu.
 Tongeren (Epe): I. M. P. Fluitsma, Majoor.
 Utrecht: J. W. Thiessen, 1e Lt. Art.
 Voorburg: A. W. van Brakel, res. 1e Lt.; L. T. Walboom, Kapitein; H. Postuma, res. Kap. Inf. l.v.
 Wassenaar: J. Jessurun, 2e Lt. Art.

Nederlands Nieuw-Guinea

Sorong: R. K. Steup, Kap. Mar. K.M.R.

Buitenland

Indonesië

Djakarta: Staf Angkatan Laut, 8 abonnementen.

De contributie voor het werkjaar 1956—1957 (1 okt. 1956—30 sept. 1957) is vastgesteld op f 10,—. De leden, die *zulks nog niet gedaan hebben*, wordt verzocht hun contributie wel te willen storten op postrekening 78828 van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, Den Haag.

Het Bestuur van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap is thans als volgt samengesteld: M. R. H. Calmeyer, Lt.-Gen. G.S. b.d., Lid v. d. 2e Kamer der Staten-Generaal, Voorzitter; J. H. Couzy, Lt.-Generaal der Art., Onder-Voorzitter; E. R. d'Engelbronner, Kolonel G.S., Redacteur Orgaan en W.J.; A. L. van den Berge, Brigade-Generaal G.S.; H. C. Gautier, Kolonel-vlieger-waarnemer; E. J. C. van Hootegem, Kolonel G.S.; Mr. F. R. Mijlief, Directeur-Generaal voor Openbare Orde en Veiligheid; J. M. van Olm, Schout-bij-nacht-vlieger; A. H. J. van der Schatte Olivier, Commandeur; J. J. de Wolf, Brigade-Generaal Genie b.d.; H. P. Zielstra, Generaal-Majoor-Vlieger; J. P. Boots, Res. Kolonel b.d., Secretaris-Penningmeester, van Alkemadelaan 215, 's-Gravenhage, telefoon 774621.

Geeft bij adresverandering kennis aan de Secretaris-Penningmeester,
 van Alkemadelaan 215, 's-Gravenhage
 en vergeet vooral niet ons een nieuw lid op te geven